

підрозділів, які проводять охоронні розкопки на госпдоговірні кошти. Про ці кооперативи немає відомостей ні в Науковій раді, ні в ІА АН УРСР, і їх роботу не відбито в координаційному плані. Зараз на Україні здійснюють археологічні дослідження близько сотні державних установ та кооперативів. Науково-методичний рівень досліджень та якість наукової звітності не завжди відповідають сучасним вимогам, а археологічні колекції в ряді випадків передаються до малопродатних і ненадійних для зберігання фондосховищ. Вимагають реорганізації існуючі при Інституті археології АН УРСР Польовий комітет і Польова інспекція, які в зв'язку з їх малочисельним кількісним складом не забезпечують належного впливу на стан експедиційних досліджень та якості наукової звітності, не встигають оперативно подавати науково-консультативну допомогу авторам розкопок.

З метою усунення недоліків в організації та проведенні археологічних досліджень, повнішого залучення госпдоговірних експедицій до вирішення завдань археологічної науки, 13 березня 1991 р. на пленарному засіданні Наукової ради прийнято відповідне рішення. Згідно з ним, усім госпзрахунковим археологічним підрозділам належить подати до Наукової ради свої статuti і програму експедиційної та наукової роботи. Ухвалено, що «Відкриті листи» на право проведення архео-

логічних досліджень на території республіки видаватимуться археологам (у тому числі археологам-кооператорам), які працюють від установ АН УРСР, Міносвіти УРСР, Мінкультури УРСР і організацій товариства охорони пам'яток історії та культури. Вирішено періодично провадити атестацію молодих фахівців, відновити для них при ІА АН УРСР щорічні курси підвищення кваліфікації, регулярно влаштовувати республіканські та регіональні звітні конференції про польові дослідження. Для публікації матеріалів експедиційних досліджень вирішено відновити серійне видання «Археологічні пам'ятки УРСР». Підкреслено, що ІА АН УРСР, як головна археологічна установа в республіці, здійснює планування та координацію всіх стаціонарних робіт, затверджує їх виконавців, а також забезпечує науково-методичний контроль за якістю досліджень. «Відкриті листи» на право проведення розвідок і розкопок видає виключно ІА АН УРСР. Визнано за необхідне розширити і зміцнити склад Польового комітету та Польової інспекції при ІА АН УРСР, для забезпечення нормальної роботи яких з кожної госпдоговірної експедиції відраховувати 2% від загальної суми витрат.

В умовах переходу країни до ринкової економіки перед українською археологією постає завдання забезпечити належний рівень розвитку наукових досліджень.

Одержано 08.04.91.

ВСЕСОЮЗНИЙ СЕМІНАР «ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КАТАКОМБНОЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПІЛЬНОСТІ»

С. Ж. Пустовалов, Г. М. Тощев

З 26 по 29 листопада 1990 р. у м. Запоріжжі проходив перший семінар, присвячений дослідженню сучасного стану катакомбної спільності. Ініціаторами цього заходу стали Інститут археології АН України, Запорізький держуніверситет, обласний краєзнавчий музей та Товариство охорони пам'яток історії та культури. Необхідність зустрічі фахівців-«катакомбників» назрівала вже давно. Швидко накопичування матеріалів, повільні темпи їх вивчення і введення у науковий обіг, відсутність узагальнюючих праць значно гальмують процес вирішення різнобічних проблем доби середньої бронзи півдня Східної Європи.

У роботі семінару взяли участь археологи з Кишинєва, Києва, Москви, Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запоріжжя, Воронежу, Азова, Грозного. Куйбишева, Челябінська — загалом понад 40 чоловік. Було прослухано та обговорено 23 доповіді, в яких висвітлювались різноманітні аспекти вивчення катакомбних пам'яток.

Відкрив семінар Г. М. Тошев, який підвів підсумки досліджень катакомбних пам'яток у Запорізькій області, наочно продемонстрував на цьому прикладі розрив між накопиченням матеріалу та його інтерпретацією: Усунення цих недоліків лежить на шляху публікації результатів розкопок та у більш інтенсивному спілкуванні спеціалістів.

Питання походження культур та появи катакомбного обряду поховання в Східній Європі певною мірою піднімаються в доповідях С. М. Санжарова «Про співставлення ранньокатакомбних старожитностей Південно-Східної Європи з культурою Золота в Малопольщі», М. Г. Граджиєва і Р. Г. Магомедова «Велікентські катакомби». Автор першої доповіді віддає перевагу місцевим джерелам у формуванні донецької культури, простежує напрям поширення катакомбних традицій із сходу на захід. Матеріали різних за часом Велікентських катакомб з Дагестану дали змогу конкретніше підійти до питання про шляхи формування та проникнення катакомбного обряду в степову смугу. Подальше ретельне вивчення цієї пам'ятки дозволить вирішити значну кількість дискусійних проблем у дослідженні доби бронзи Кавказу та суміжних територій. Обидві доповіді викликали бурхливе обговорення і одержали високу оцінку присутніх.

До останньої доповіді приєднується робота С. Б. Буркова «Нові катакомбні комплекси з Чечено-Інгушетії» та А. Л. Нечитайло, М. Г. Гаджиєва «Традиції стародавніх культур Дагестану в катакомбних пам'ятках України». С. Б. Бурков подає нові матеріали та розглядає питання зв'язку різних районів Кавказу, роблячи при цьому спроби вдосконалення хронологічної шкали та періодизації ряду культур. Співавтори другої доповіді на прикладі кераміки з обмозкою показали взаємозв'язок катакомбних племен України та Кавказу. Впливи останнього простежуються навіть у Північно-Східному Надазов'ї.

Серія доповідей була присвячена матеріалам середньодонської культури. В узагальнюючому виступі Ю. П. Матвеева «Середньодонська культура: походження, періодизація, подальша доля» підводяться підсумки вивчення цього утворення. Після різнобічної характеристики пам'яток автор робить висновок про відсутність на її території пам'яток культури багатострічкової кераміки. Детальна характеристика посуду з середньодонських поховань подана у доповіді В. І. Беседіна. Він наголошує на необхідності виділення у межах названої культури локальних варіантів або, навіть, двох окремих культур. В цілому з доповідей витікає достатня вивченість цього регіону.

Матеріали з Надазов'я та Донбасу знайшли відображення у доповідях С. М. Постнікова та В. А. Посреднікова «До питання про хронологію пам'яток катакомбної культури Північно-Східного Надазов'я», Д. П. Кравця «До питання про ранньокатакомбні воїнські поховання Донбасу». Співавтори першого виділяють дві групи поховань, детально описуючи та датуючи кожну. Д. П. Кравець на матеріалах серії поховань робить висновок не тільки про наявність станової групи воїнів, але й про розшарування в її середовищі.

Зразком подання матеріалів стала доповідь І. Ф. Ковальнової «Передстеп лівобережної України в катакомбний час». Автор показала, що на цій території існували різні групи катакомбного населення, акцентуючи увагу на можливу участь носіїв постмаріупольської культури в формуванні одного з варіантів. Останню тезу в обговоренні деякі промовці піддавали сумніву та висловлювали побажання підходити до цього більш обережно.

Закономірне зацікавлення присутніх викликало повідомлення дніпропетровського дослідника А. В. Андросова про роботи на відомій пам'ятці «Стрільча скеля». Здобуті матеріали відносяться до пізньокатакомбного періоду (інгульська культура).

Пильну увагу привернули доповіді С. Ж. Пустовалова «Про форми політогенезу в катакомбному суспільстві Північного Причорномор'я» та «Про реконструкцію релігійних уявлень в епоху середньої бронзи в Північному Причорномор'ї (друга доповідь у співавторстві з Ю. Я. Рассамакіним). У першій доповіді автор проводить думку, що в ареалі розповсюдження пам'яток інгульської культури існувало велике за територією етно-політичне утворення з станово-кастовою соціальною системою. Остання, як вважає доповідач, склалась з трьох колишніх етносів (пізньоямного, умовно донецького та інгульського), які тривалий час співіснували, у результаті чого етнічні ознаки законсервувались тому, що набули соціального змісту. Досліджена біля м. Молочанська пам'ятка має унікальний характер. Вона інтерпретована авторами як святилище, що пройшло у своєму розвитку три етапи. Воно виступає одним з свідчень

народження ранньокласових тенденцій у катакомбний час. Всебічна оцінка його — справа майбутнього.

У своїй доповіді Е. Л. Фещенко зробив спробу простежити зміни в використанні вохри по окремих мікрорайонах та хронологічних групах ямної культури на території Лівобережжя Дніпра.

Серія виступів висвітлювала питання історичної долі та взаємозв'язків пізньокатакомбного населення з іншими культурами. В. В. Отрошенко підсумував дані про можливість контактів катакомбної та зрубної спільностей. Він заперечує останні, ґрунтуючись на тому, що між катакомбними та зрубними пам'ятками існує хронологічний розрив. П. Ф. Кузнецов простежує міру взаємовпливів катакомбного та полтавського населень. О. Е. Кислий продемонстрував значний обсяг досліджених ним пам'яток. Цей автор, посилаючись на відомі в інших культурах відміни між поховальним посудом та знайденим у житлах, припускає можливість синхронізації пам'яток каменського типу в Криму з катакомбними похованнями у степовій частині Причорномор'я.

О. Я. Савеля та Г. М. Тошев доповіли про наслідки вивчення могильника «Штурмове». Вони вважають, що пам'ятка має синкретичний характер. Тут поєднані пізньокатакомбні та каменські риси, що свідчать про генетичний зв'язок їх носіїв у передгір'ї Криму. В обговоренні висловлена думка про катакомбну приналежність могильника.

Нові катакомбні матеріали продемонструвала З. Х. Попандопуло. З великою увагою було вислухано доповідь О. П. Журавльова про результати палеозоологічних досліджень на поселенні Бугське — II в Миколаївській області. Виступ К. О. Шепель про звичай штучної деформації голови в епоху бронзи на території Східної Європи викликав багато питань та жваву дискусію. Про мовну приналежність носіїв катакомбної культурно-історичної спільності доповів С. П. Каїра.

Активну участь у роботі семінару взяли С. Н. Братченко, Л. А. Новікова, Б. Д. Михайлов та ін. Підводячи підсумки наради, промовці підкреслювали необхідність подальших зустрічей, їх регулярність.

Матеріали семінару опубліковані в збірці тез «Проблеми катакомбной культурно-исторической общности», Запорожье, 1990, 122 с. Семінар став першою пробою сил у проведенні спеціалізованих конференцій по катакомбній проблематиці.

Одержано 18.04.91